

credibility. [Електронний ресурс] // The Internet and International Systems. – Режим доступу : <http://www.nautilus.org/info-policy/workshop/papers/judge.html>.

5. *Kurbalija J.* Knowledge Management and Diplomacy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://diplo.diplomacy.edu/Knowledge/Management/management.htm>.

Гаврилюк Е. Н. Інформаційні фактори асиметричності отношений “Россия – Україна”.

Інформаційна безпека є національним інформаційним ресурсом для захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави. Інформаційна безпека виключає причинення шкоди в зв'язі з неповною, несвоєчасною та неточною інформацією, а також негативним впливом інформації, розповсюдженням інформації забороненої або обмеженої для розповсюдження законами країни.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційний аспект, інформаційний суверенітет, інформаційне простор, інформаційні ресурси.

Gavriluk E. Asymmetric information factors relations Russia – Ukraine.

Information security is a national information resource as protection of vital interests of the individual, society and the state, which excludes the infliction of harm due to incomplete, untimely and inaccurate information, the negative effects of information or dissemination prohibited or restricted for distribution applicable laws of the country.

Keywords: information security, informational aspect, informational sovereignty, information space, information resources.

Перглер Т. І.

ПОНЯТТЯ І ПРИРОДА ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

У статті політична нація розглянута як важливий елемент державотворення в період утвердження незалежності в Україні.

Ключові слова: людина, нація, політична нація, культура, виховання, держава.

Актуальними питаннями українського державотворення є процеси становлення політичної нації та громадянського суспільства. Вони пов'язані між собою і одночасно мають певні особливості. Зупинимось на їх аналізі більш детально. Незважаючи на те, що

проблематика концепту нації має достатньо давню історію розробки як на вітчизняних теренах, так і у західній політичній, соціологічній, культурологічній та соціально-філософській думці, до одностайного чіткого та універсального визначення не дійшла жодна гуманітарна парадигма. Передумови виникнення націй, шляхи і підстави їх консолідації, способи самовияву настільки багатогранні і своєрідні, що дослідники поки що не досягли суттєвого консенсусу у відокремленні базових сторін їх життєдіяльності від похідних, загальних від особливих та у формулюванні такого визначення нації, яке б задовольняло всіх.

Саме цей факт, очевидно, і послужив підставою для наступної сентенції одного з відомих дослідників національних проблем, професора з Великобританії Х. Сетона-Вотсона: “Я змушений зробити висновок, – пише він у книзі “Нації та держави”, – що ніякого “наукового визначення” нації не можна придумати, хоч феномен нації існував і існує. Все, що я можу стверджувати, – це те, що нація існує, коли значна кількість людей у суспільстві розглядає себе як таких, що складають націю, або поводять себе таким чином, ніби вони її склали” [13, 5].

Мета статті – проаналізувати європейській підхід до поняття “нація” та визначити природу політичної нації.

Нація, відповідно до більшості сучасних уявлень, – це “сукупність людей, що мають власне ім’я, загальну історичну територію, загальні міфи й історичну пам’ять, масову суспільну культуру, загальну економіку й однакові для всіх членів юридичні права й обов’язки” [3, 23]. Але практично у будь-якій науковій, довідковій та навчально-методичній літературі ми можемо знайти розділення парадигмальної експлікації нації у світлі етнічного, культурологічно-конструктивістського та політичного тлумачень. Наприклад, “Новітній філософський словник” вказує, що “нація – це полісемантичне поняття, що застосовується для характеристики великих соціокультурних спільнот індустріальної епохи. Існує два основних підходи до розуміння нації: як політичної спільноти (політичні нації) громадян певної держави і як етнічної спільноти (етноісторичні нації) з єдиною мовою і самосвідомістю” [8, 178]. Багатозначність поняття нації відбиває наявність безлічі концепцій феномена нації. Найбільший вплив на сучасне розуміння нації спричинили ідеї К. Дойча, Е. Геллнера, Б. Андерсона і Е. Сміта.

Для соціально-демографічного підходу К. Дойча характерне функціональне визначення нації як групи, у межах якої рівень комунікативної активності значно вищий, ніж за її межами [10].

Е. Геллнер вважав, що нація є результатом потреби сучасного суспільства в культурній гомогенності, обумовленій розвитком промисловості індустріального виробництва. Становлення нації безпосередньо зв'язане з поширенням загальної освіти і засобів масової інформації. Нації, за Геллнером, є цілеспрямовано створюваними спільнотами. Провідна роль у цьому процесі належить інтелектуальній верстві суспільства [2, 42].

До розуміння нації Е. Геллнера багато в чому близька позиція Б. Андерсона, який розглядає сучасні нації як штучно створювані “уявлені спільноти”. В основі цього процесу, за Андерсоном, лежить феномен “друкарського капіталізму” із властивими йому газетами і романами, що зображують націю як соціокультурну спільність. Б. Андерсен характеризує націю як “уявлене політичне співтовариство”, і уявляється воно, відповідно до такого підходу, “як щось неминуче обмежене, але в той же час суверене” [1, 23].

Типологізація націй в контексті визначення – одне з найбільш дискусійних питань націології. Здебільш полеміка точиться навколо питання про природу націй – те, з чого вона виростає або навколо чого формується, і має, власне, визначати тип нації [4, 72]. Вітчизняна наука оперує типологізацією, за якою визначення нації ґрунтується на психологічній (“нація – це душа, духовний принцип”), культурологічній (“союз осіб, які однаково розмовляють”, “культурний союз”), етнологічній (спільність походження, самосвідомості та інших етнічних ознак), історико-економічній (спільність території, мови, економічного життя і традицій) та етатистській (спільні територія та уряд) теоріях [6, 121-122]. На відміну від такої усталеної типології А. Крейчі та В. Велімські поділяють нації на політичні (ті, що мають державу, але не мають спільності мови), етнічні (ті, що мають власну мову, але не мають держави чи федерального статусу) і повномасштабні (такі, що водночас є і мовною спільнотою, і мають власну державу) [4, 76-77].

Вчені, що розглядають свідомість і буття нації як взаємопов'язані її характеристики, притримуються об'єктивістського підходу до розуміння суті цієї спільноти. У його рамках також можна виділити декілька напрямків. Один із них, що здобуває зараз все менше прихильників, – економічно-детерміністський. Він пов'язує формування і розвиток націй переважно з економічними чинниками (способом виробництва, становленням ринку тощо). Етнічний напрям зосереджує увагу на реально існуючій спільності історії, культури, мови, психології, тобто на етнічних ознаках як головної підстави національної консолідації. Політичний напрямок трактує націю як

політичну спільноту, що має свою державу, підпорядковується одному урядові. Зрозуміло, що таке політичне співтовариство є співгромадянством, індиферентним до етнокультурної ідентичності своїх членів. Нація при такому підході – це “багатоетнічне за своїм складом утворення, основними ознаками якого є територія і громадянство”. Саме таке значення має категорія, яка нас цікавить, у міжнародному праві, саме з таким смисловим навантаженням використовується вона в офіційній мові міжнародних правових актів: поняття “нація” трактується як населення, що проживає на території держави. Поняття “національна державність” має в міжнародно-правовій практиці “загальногромадянський” зміст, а поняття “нація” і “державна” складають єдине ціле [9, 15].

Два останні напрямки – етнічний та політичний – зараз є найпопулярнішими в політико-філософському та соціологічному аналізі й у багатьох випадках переплітаються між собою. Наголошення на етнічних або політичних характеристиках нації часто залежить від того, на вивченні якої країни роблять теоретичні висновки. Історія США, Франції, Великобританії підштовхує дослідника до інтерпретації нації як політичного феномену, а історія Німеччини, Італії, слов'янських країн – до етнокультурної інтерпретації.

Етніцистський, примордіалістський, переніалістський, або “природний”, підхід пов'язує виникнення націй з вродженою здатністю людей відчувати психологічний комфорт, перебуваючи в групі подібних, з їх прагненням консолідуватись у такі групи, утворювати окремі політичні одиниці, відділяючись від інших, більших і культурно неоднорідних політичних одиниць. Пояснюючи відмінність націй від інших спільнот, прихильники цієї інтерпретації націй наголошують на ролі етнічної серцевини (стрижня, ядра, осердя), території та культури в утворенні націй, підкреслюють укоріненість націй у минулому. Політичний чинник представники цього напрямку також вважають важливим, але підпорядкованим меті збереження й примноження культурних цінностей, якими володіє певний народ. Тому цей підхід найточніше було б назвати етно- чи культурно-політичним.

Націю, згідно з етнополітичним підходом, можна було б коротко охарактеризувати як “політизовану етнічність” або як політично самоусвідомлену етнічно-культурну спільноту, що заявила про своє право на державність. Такий погляд поділяють багато західних та українських науковців. Такі визначні націологи, як Е. Сміт, Е. Шилз, Дж. Ротшилд, Д. Міллер та інші, наголошують на значенні етнічності й культури, які в націогенезі ставлять на перше місце, а потім йдуть

територіальний фактор і політична спільнота. Етніцисти, зокрема американський соціальний філософ Е. Сміт, стверджують, що прагнення націй відшукати власні корені в етнічному минулому є природним і незнищеним. Тому тільки вивчення етнічних витоків політичних націй та врахування етнічних кордонів при утворенні нових національних держав допоможе створити тривкий світовий порядок. Розрізняючи поняття національності і нації (перше є якістю, властивістю другого явища), Е. Шилз вважає, що “нація – це спільнота, яка утворюється певною колективною свідомістю, референти котрої народжуються на обмеженій території або є нащадками мешканців такої території” [5, 12].

Отже, якщо розглядати політичну націю, то варто зазначити, що політична нація – це система етносів, національних меншин та етнічних груп, які співіснують та взаємодіють у межах територіальної політиї, усвідомлюють спільність своїх цілей, завдань та інтересів і відрізняють себе від інших аналогічних систем. Співіснування етнічних одиниць різного таксону в межах єдиної держави обумовлює їх інтегрованість та інкорпоративність до різноманітних систем суспільства. За певних умов ця система має відкритий та регенеруючий характер. Розуміючи складність співіснування окремих етнічних груп у поліетнічних державах, доцільно відзначити провідну роль держави у спокійному та стабільному співіснуванні етносів

Крім цього, визначальною для формування політичної нації є роль держави та її інститутів. У контексті нашого дослідження цікавою постає виокремлена М. Грохом дефініція, згідно з якою нація є “великою соціальною групою, яку характеризує комбінація різних типів відносин (економічних, територіальних, політичних, релігійних, культурних, лінгвістичних тощо), що виникають, з одного боку, з розв’язання фундаментальної суперечності між людиною та природою на певній компактній території, з іншого боку – із відображення цих відносин у свідомості людей” [12, 4-5]. Однак на тлі названих ознак модернізму в його концепції М. Грох категорично не погоджується з конструктивістськими чи інструменталістськими поглядами на штучне створення націй, вважаючи, що сучасна нація є не продуктом націоналізму, а наслідком довготривалих соціальних процесів. Адже основу концепції М. Гроха складає тлумачення нації як “компонента соціальної дійсності, що має історичне походження”, як “феномена, що реально існує та виявляє себе в націоналістичних рухах” [12, 3].

Існують інші інтерпретації, пов’язані з сучасними методами досліджень у галузі суспільних наук. Політолог із США О. Мотиль, наприклад, спирається на досягнення семіотики (науки про знаки,

символи) і розглядає націю як групу людей, “що поділяють певну семіотичну систему. Їх пов’язує розуміння і вживання подібних спільних знаків, символів”, як етнічних, так і політичних” [7, 92]. До таких знаків належать мова, одяг, державна символіка, міфологія, політичні акти, що мають символічне значення (Конституція США, Акт проголошення незалежності України тощо).

Європейське розуміння нації у своїх витоках базується на індивідуальній свободі та вірі у певну місію свого народу. А це вже є результатом поєднання культурного та політико-соціального підходів. Отже, націю слід розглядати як поєднання політичного та культурного дискурсів, а не виводити її з якогось одного поняття. Нині уникнути розподілу при вивченні націй на політичні та культурні практично неможливо. Але сама можливість робити протилежність між політичною і культурною сферами може бути прийнята в розрахунок лише як загальноприйнята умовність. Більшість сучасних націй є політичними. За відсутності ширших етнічних об’єднань, наявності багатьох етнокультурних спільнот політичні нації є єдиним засобом досягнення політичної стабільності. Держави, що об’єднують багато етнокультурних спільнот, не розмежованих територіально, можуть зберігати територіальну і політичну цілісність шляхом толерантного ставлення до етнокультурних відмінностей. Не менше значення має поняття політичної нації і для однонаціональних держав: належність людини до політичної спільноти (її громадянство) повинна бути основою її юридичної повноправності незалежно від етнічного походження. Це разом із забезпеченням права на збереження етнічної самобутності є важливим стабілізуючим чинником.

За традицією, що існувала у вітчизняній радянській історіографії, національні проблеми розглядались переважно в контексті класової боротьби у категоріях “пролетарського інтернаціоналізму” або “буржуазного націоналізму”. Поширеним серед науковців став аксіологічний підхід до вказаних категорій, де демократії відводилася роль позитивного героя, який “не мав нічого спільного з “поганим” націоналізмом”.

Слід зауважити, що проблема націоналізму (якщо її не розглядати в аспектах крайніх проявів шовінізму та расизму) органічно пов’язана з ідеєю демократії, хоча цей зв’язок і не позбавлений протиріч. Пояснюється це тим, що головним суб’єктом демократичного і націоналістичного дискурсів є народ. Як слушно зауважив відомий німецький політолог Е. Ян, і націоналізм, і демократія є похідними однієї і тієї самої фундаментальної історичної ідеї про суверенітет народу [11, 91]. По суті, такі поняття, як

“демократія”, “народ”, “нація”, “народний суверенітет”, “національна єдність”, перебувають в єдиному синонімічному ряді. Поєднання національного і демократичного чинників призвело до виникнення нових понять, зокрема ліберальний націоналізм (А. Валіцький) або демократичний націоналізм (А. Колодій). У цілому ж проблема відповідності національного і демократичного у процесі державотворення в українському дискурсі перебуває на незавершеному етапі наукової розробки. Саме тому розгляд взаємозв'язку нації та громадянського суспільства є актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андерсон Б.* Уявлені спільноти. Міркування про походження й поширення націоналізму / [пер. з англ. В. Морозов]. – Київ: Критика, 2001 – 272 с.
2. *Геллнер Э.* Пришествие национализма. Мифы нации и класса / [пер. с англ.] // *Путь.* – 1990. – № 1. – С. 41-47.
3. *Євтух В. Б.* Етнополітика в Україні: правничий та культурні аспекти [монограф.]. – К. : Фенікс, 1997. – 214 с.
4. *Касьянов Г.* Теорії нації та націоналізму [монограф.]. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
5. *Колодій А.* Нація як суб'єкт політики. – Львів : Кальварія, 1997. – 55 с.
6. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; [редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред) та ін.]. – К. : Довіра, Генеза, 1996. – 942 с.
7. *Мотиль О.* Держава і нація // *Quo vadis, Україно?* [Матер. Міжнародної школи україністики]. – Одеса : Маяк, 1992. – С. 86-105.
8. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. – 3-е изд., испр. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
9. *Тишков В. А.* Межнациональные отношения в Российской Федерации : [доклад на заседании Президиума Российской Академии Наук]. – М. : Изво РАН, 1993. – 72 с.
10. *Deutsch K.* Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundations of Nationality. – Cambridge, Mass.: Technology Press of the Massachusetts Institute of Technology; New York: Wiley, 1953. – 242 p.
11. *Difference and Dissent: Theories of Toleration in Medieval and Early Modern Europe* / Eds. *J. Ch. Laursen, C. J. Nederman* [текст]. – Lanham, Md. : Rowman & Littlefield, 1996. – 272 p.
12. *Hroch M.* Social Preconditions of National Revival in Europe. – Cambridge; London; New York; Toronto : Cambridge University Press, 1985. – 186 p.
13. *Seton-Watson H.* Nations and States. A Inquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism. – Boulder (Colo.), 1977 – 386 p.

Перглер Т. И. Понятие и природа политической нации.

В статье политическая нация рассматривается как важный элемент государства в период утверждения независимости в Украине.

Ключевые слова: человек, нация, политическая нация, культура, воспитание, государство.

Pergler T. I. The concept and the nature of the political nation.

The paper political nation is considered an important element of the state in the period of the establishment of independence in Ukraine.

Keywords: people, nation, political nation, culture, education, state.

Ващенко О. О.

“ЦІННІСНЕ НАПОВНЕННЯ” ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті підкреслено, що аналіз феномену політичної культури як мети політичної соціалізації особистості дає змогу акцентувати і дослідити нерозривний взаємозв'язок та динамічну взаємообумовленість феноменологічно-культурних та соціально-політичних характеристик життєдіяльності суспільства, яке знаходиться в стадії історично-ціннісної та світоглядно-орієнтаційної трансформації.

Ключові слова: Людина, політика, культура, соціалізація, свідомість, політична культура, трансформаційне суспільство.

Однією з ключових основ, смислоціннісним та феноменологічним фундаментом демократичної трансформації має бути відповідний рівень і тип суспільної свідомості, спрямований на засвоєння людиною демократично-правових цінностей, смислів, процедур та орієнтирів. Без формування та розвитку такого типу політичної свідомості неможливими будуть будь-які інституційні, нормотворчі, державотворчі перетворення в напрямку формування сильного національного громадянського суспільства та правової української держави.

Мета статті – визначити аксіологічну складову політичної свідомості та культури особистості як чинника суспільних трансформацій.

“Демократія починається не з урядів, а з самих людей. Здійснюючи суспільну модернізацію, поряд з реформуванням